

АЛЕКСЕЄВСЬКІ КРАЄЗНАВЧІ ЧИТАННЯ

Матеріали
науково-практичної конференції,
присвяченої 135-річчю
від дня народження
професора Й.І. Танатара

Мелітополь - 2016

Запорізька обласна державна адміністрація
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Мелітопольське національно-культурне караїмське товариство «Джамаат»
Громадська організація «Спілка краєзнавців Мелітопольщини»
Мелітопольський відділ Географічного товариства України

АЛЕКСЄЄВСЬКІ КРАЄЗНАВЧІ ЧИТАННЯ

Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 135 –річчю від дня народження
професора Й.І. Танатара

Мелітополь - 2016

УДК 908 (477.64) (06)
ББК 26.891 (4Укр - 4Зап- 2Мел) я 5
А 47

Рекомендовано до друку Вченою радою природничо-географічного факультету від 26.08.2016 р. протокол №1

Редакційна колегія:

Молодиченко В.В. – ректор Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, доктор філософських наук, професор

Арабаджи О.С. – проректор із заочно-дистанційної форми навчання Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат географічних наук, доцент

Даценко Л.М. – декан природничо-географічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, доктор геологічних наук, професор

Левада О.М. – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Резнік В.І. – голова громадської організації «Спілка краєзнавців Мелітопольщини»

А 47 **Алексєєвські краєзнавчі читання:** Матеріали наук.-практ. конф., присвяченої 135-річчю від дня народження професора Й.І. Танатара / Відп. ред. О.С. Арабаджи. – Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. – 142 с.

ISBN 978-617-7346-49-3

Конференція присвячена 135-річчю від дня народження видатного вченого та педагога, засновника відомої в світі рудної школи, першовідкривача жовтоводських уранових руд, дослідника криворізьких родовищ залізних руд, доктора геологічних наук, професора Йосипа Ісааковича Танатара. До збірки включені спогади рідних та колег про славетного мелітопольця, матеріали, присвячені історичній спадщині краю, суспільно-географічному аналізу, геологічним та рекреаційно-туристичним дослідженням, екологічним та природоохоронним проблемам регіону та краєзнавчому вихованню молоді.

Всі матеріали подано у авторській редакції. Відповідальність за підбір і виклад фактів у статтях несуть самі автори. Висловлені в статтях думки не обов'язково збігаються з точкою зору редакційної колегії.

ISBN 978-617-7346-49-3

УДК 908 (477.64) (06)

ББК 26.891 (4Укр - 4Зап- 2Мел) я 5

© Автори матеріалів, 2016

ЗМІСТ

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Й.І. ТАНАТАРА

<i>Екатерина Танатар</i> Tanatar Melitopolensi (Йосиф Танатар из Мелитополя).....	6
<i>Ганна Швидько</i> Вітчизняне і міжнародне інтелектуальне коло спілкування професора Йосипа Ісааковича Танатара.....	17
<i>Владимир Баранов</i> Палеодюны Северного Приазовья – как источники железной руды и каменного материала для изготовления культовых сооружений.....	21
<i>Світлана Новгородська</i> Комплекс речей Йосипа Ісааковича Танатара в колекції Мелітопольського міського краєзнавчого музею	25

ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА МЕЛІТОПОЛЬЩИНИ

<i>Александр Алексеев</i> Садовод Бердянского образцового степного лесничества	28
<i>Виктор Исмаилов</i> Медовые россыпи самоцветов	31
<i>Ганна Калашишникова</i> Павло Ловецький – видатна постать Запорізького краю.....	34
<i>Владимир Резник, Светлана Себастьянская</i> Гидрологическая, медицинская и санитарно-гигиеническая характеристика водолечения в Северной Таврии XIX века	38
<i>Татьяна Савина</i> Дорога труда и радости.....	42
<i>Валентина Тимашова</i> Профессор Нина Абелевна Войлошникова - сподвижниця географического образования в г. Мелитополе.....	45

СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<i>Олена Арабаджи</i> Міжкультурна інтеграція Мелітополя як чинник перспективного розвитку міста.....	50
<i>Михайло Момот, Олена Арабаджи</i> Проблеми націєтворення в умовах сучасного українського суспільства	52
<i>Анатасія Кондратенко</i> Територіально-галузева структура інвестицій в економіку Запорізької області.....	54
<i>Ольга Левада, Ірина Боговін</i> Основні тенденції ринку праці в м. Мелітополь.....	56
<i>Михайло Сажисв</i> Соціально-культурні аспекти національної політики України.....	59
<i>Михайло Сажисв, Ганна Денисова</i> Ключова проблема тіньової економіки в Україні	63

Тетяна Терещенко Проблеми та перспективи сталого розвитку Покровського району Дніпропетровської області	67
Ірина Донець, Миколай Стецишин, Даріна Хомотюк Роль краєзнавства у вихованні молоді.....	69
Надія Хавер Самореалізація та розвиток особистості учня шляхом використання потенціалу краєзнавства Херсонської області	71

РЕГІОНАЛЬНИЙ ГЕОГРАФО-ЕКОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Наталія Барабоха, Олексій Барабоха Природно-заповідний фонд міста Мелітополя: минуле, сьогодення, майбутнє.....	74
Володимир Воровка, Віктор Демченко Стратегія природничих наукових досліджень в межах Українського Приазов'я.....	76
Світлана Гришко Ландшафтна структура Радивонівського лісового масиву	79
Валерія Зав'ялова, Юлія Іваненко Екологічні проблеми ґрунтів м. Мелітополь і Мелітопольського району	83
Катерина Малініна Український заповідник – Хомутівський степ	86
Левон Ордян, Дарина Оболенська, Оксана Яременко Оцінка рівня забруднення поверхневих і підземних вод Херсонської області.....	88
Маргарита Підгайна Еколого-геологічна обстановка Херсонської області	90
Лариса Прохорова, Анастасія Гайдук Парк як важливий архітектурно-ландшафтний комплекс в межах урболандшафта (на прикладі Центрального міського парку м.Мелітополь).....	95
Лариса Прохорова, Вікторія Усольцева Вплив поєзакисних лісосмуг на інтенсивність дефляційних процесів (на прикладі Мелітопольського району)	98
Геннадій Тамбовцев, Юлія Довженко Экологическая оценка территории в районной планировке и ее значение.....	100
Маргарита Янєва Еколого-біологічна характеристика популяції судака Каховського водосховища.....	103

ГЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА, МЕТОДИКА

Людмила Даценко, Тетяна Зав'ялова Тектонічна будова Мелітопольського району.....	107
Ганна Денисова, Лариса Прохорова Аналіз геоекологічного стану берегової зони Азовського моря в районі міста Генічеськ	109
Олександр Поляшов, Анастасія Клименко Фракціонний аналіз пляжевих отложений в устьє реки Берда.....	111
Лариса Прохорова Деякі факти до історичного нарису щодо формування морської геології в Україні (кінець 19- середина 20 сторіччя)	114
Лариса Прохорова, Катерина Неберекутіна Геолого-екологічний стан Сергіївського залізорудного родовища (Приазовського району)	116
Юрій Хоменко, Алена Мунтян Экспресс-оценка количественного содержания минералов в россыпных отложениях.....	119

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ*Ірина Арсененко*

Мотиваційні аспекти організації екскурсійної діяльності в Запорізькому регіоні 121

Олег Байтеряков, Дмитро Передрій

Розподіл рекреаційних погод курорту Кирилівка в 2011-2015 рр. 124

Тетяна Сапун

Фізико-хімічна характеристика родовища лікувальних грязей озера Велике..... 128

Олеся Топалова, Владислав Гончаров

Перспективи розвитку адаптивного туризму в національних природних парках України 131

Юрій Хоменко, Александр Поляшов

Геологические факторы как основа формирования туристской мотивации 134

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ 138

ГЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА, МЕТОДИКА

Людмила Даценко, Тетяна Зав'ялова
м. Мелітополь

ТЕКТОНІЧНА БУДОВА МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ

У тектонічному відношенні Мелітопольський район розташовано в області зчленування двох крупних тектонічних структур Східноєвропейської платформи: Українського кристалічного щита (УКЩ) і Причорноморської западини [1, 2, 7, 9]. Північну, центральну та південно-східну частини площі охоплює південний схил УКЩ, який представлений фрагментами двох мегаблоків – Середньопридніпровського та Приазовського, розділених Оріхівсько-Павлоградською шовною зоною [2, 7, 9]. Південно-західна частина Мелітопольської площі розташована в межах Причорноморської западини, яка на півночі з'єднується з південно-західним фрагментом Конксько-Ялинської западини. В її будові приймають участь кристалічні породи докембрію, осадові відклади мезозой-кайнозойського та четвертинного віку. Картування складок в докембрійському фундаменті вкрай ускладнено як через відсутність надійних маркуючих горизонтів, так і через незначне відслонення докембрію. У межах Причорноморської западини смугу роз'єднаних позитивних магнітних аномалій, що тягнуться від м. Токмак до м. Мелітополь, варто розглядати, мабуть, як продовження Оріхово-Павлоградської смуги і, таким чином, докембрій в Молочанському грабені утворює складну синклінальну споруду [7].

У докембрійському фундаменті розвинені великі розриви, якими він розбитий на ряд великих блоків, різко опущених або піднятих по відношенню один до одного. Розломи мають два основні напрями – субмеридіональний і субширотний [2, 7].

Крупний меридіональний розлом (Молочанський) простежується через територію дослідження вздовж р. Молочна через сс. Показне, Чапаївка, Новопилипівка,

Вознесенка і східніше від с. Надєждіно. Східне крило його опущено на 100 м. Проте, в районі м. Мелітополь південніше широтного розлому с. Українка – с. Нововасилівка вже західне крило опущено на 80-120 м [2, 11].

Ділянка, що розташована між Молочанським та Азово-Павлоградським розломами, являє собою грабен (Молочанський) глибиною 100-200 м (по поверхні докембрію). Ширина його на півночі району до 30 км, а на широті м. Мелітополь 20 км. Поверхня докембрію в грабені опускається поступово на південний захід. На відміну від сусідніх ділянок в грабені присутні нижньокрейдові і сантонські відклади [2, 11].

Біля західного кордону Мелітопольського району простежується ще один меридіональний розлом (Білозерсько-Утлюцький). Він обмежує зі сходу Білозерські аномалії і південно-західніше від с. Тимошівка проявляється у вигляді вузької меридіональної улоговини на поверхні докембрію глибиною в 60-70 м. Південніше с. Новгородківка вздовж розлому спостерігається крутий схил поверхні докембрію висотою до 200 м, орієнтований на захід [2].

Наступний широтний розлом проходить через с. Українка – м. Мелітополь – с. Нововасилівка – с. Прудентове. У с. Новомиколаївка та м. Мелітополь розлом простежується по різкому перегину поверхні докембрію. Східніше від с. Нововасилівка він обмежує з півдня Приазовський масив і контролює поширення кіммерійського і куюльницького регіорусів. На поверхні докембрію вздовж розлому спостерігається схил висотою до 40 м.

Від м. Мелітополь, де на поверхні докембрію спостерігається обширна

горизонтальна ділянка з абсолютною висотою 340 м, йде швидко занурення докембрію на південь (до -700 м). Однак, від с. Данило-Іванівка до с. Олександрівка схил замінюється майже горизонтальною ділянкою шириною більше 5 км. Така ж ділянка (абсолютна висота -640 м) спостерігається в с. Новгородківка. Все це дозволяє виділити ще один широтний розлом, що проходить через сс. Новгородківка, Данило-Іванівка, Мордвинівка [2].

Таким чином, широтними розломами кристалічний фундамент Причорноморської западини розбитий на ряд сходинок, що поступово опускаються на південь і обмежуються некрутими схилами висотою до 300 м. Враховуючи те, що непорушені крейдові відклади перекривають ці сходинки, можна зробити висновок про докембрійську давнину розломів, тим більше ще до відкладення крейдових порід встигли випологуватися обриви, які розділяли окремі блоки-сходинки.

Меридіональні розломи також є досить давніми, однак по них чітко проявилися більш молоді (докрейдіві і післякрейдіві) зрушення, внаслідок чого кожна з широтних сходинок розбита на окремі блоки з різною висотою поверхні докембрію. Так, широтна сходинка м. Мелітополь західніше Молочанського грабена має абсолютну висоту -700-340 м, на схід його -520-380 м. Невеликий блок біля Азово-Павлоградського розлому має абсолютну висоту -460-320 м, а на схід його -180-80 м [2].

Осадів товщі мають моноклінальне залягання з дуже слабким нахилом на південний захід при одночасному збільшенні потужностей окремих ярусів, регіојарусів, світ та горизонтів. Так, абсолютна висота поверхні сарматських відкладів зменшується від 80-90 до -80 м при збільшенні потужності від 10-20 до 80 м. Для верхньокрейдівих відкладів - відповідно від -10-20 до -450 м і від 20-30 до 200 м. Разом з тим для морських нижньокрейдівих і частково верхньокрейдівих відкладів можна припускати нерівномірне опускання на південний захід, внаслідок нерівномірного опускання кристалічного фундаменту. Нахил регіојарусів, світ і збільшення їх потужностей тим більше, чим давніший їх вік.

До кінця докембрію територія дослідження представляла собою пенепленізовану горбисту країну, розбиту розломами на ряд блоків [3, 10]. В апт-альбі (нижня крейда) на південну частину території проникло море. У сантоні (верхня крейда) відбулося різке опускання Молочанського грабена, який раніше, мабуть, був зайнятий великою річковою долиною, і море захопило всю його площу; в кампані (верхня крейда) море вийшло за межі грабена і існувало до кінця маастрихтського (верхня крейда) віку.

З початку палеогену і до середнього еоцену територія Мелітопольського району представляла собою область знесення зі слабкохвилястим рельєфом. В Молочанському грабені, можливо, вже у нижньому еоцені, почалося накопичення алювіально-озерних відкладів. У середньому еоцені вони відкладаються на всій території до Приазовського масиву. У верхньому еоцені відбувається різке опускання району, що призвело до трансгресії моря середньої глибини, яке існувало до кінця олігоцену, причому максимальна трансгресія мала місце в нижньому олігоцені. Море розповсюдилось до Приазовського масиву, а біля с. Нововасилівка навіть проникало в його межі [3, 8, 11].

Знову морський режим, на цей раз мілководний, виникає в чокрак-караган-конкський час (в минулому - тортонський) (міоцен) і поширюється до Приазовського масиву. У середньому сарматі море проникає і на Приазовський масив, але у верхньому сарматі відбувається швидке скорочення морського басейну, а потім і повне його зникнення.

Понтичний час ознаменувався появою нового мілководного моря, що доходило до сучасної долини р. Молочна. На схід формувалися річкові долини, які впадали в це море, свідченням чому служать понтичні алювіальні відклади, що збереглися уздовж долин лівих приток р. Молочна. Наприкінці понтичного часу відбулася швидка регресія. На території району почала утворюватися товща червоно-бурих глин [9, 11].

Остання трансгресія мілкого моря мала місце в кіммерійському і куяльницькому часах (пліоцен), поширювалася на південній частині території району і призвела до знищення тут понтичних відкладів [3, 4, 5, 6].

Список використаних джерел

1. Атлас Запорізької області / Гол. ред. Ф. В. Зузук. – К. : Укргеодезкартографія, 1997. – 48 с.
2. Гойжевский А. А. Тектоника северо-восточной части Причерноморской впадины / А. А. Гойжевский // Геол. журнал. – 1962. – Т. 22; Вып. 6. – 12 с.
3. Молявко Г. І. До палеогеографії Причорноморських степів півдня УРСР у неогені і антропогені / Г. І. Молявко, І. Г. Підоплічко // Геол. журнал. – 1955. – Т. 15.; Вип. 1. – С. 9-25.
4. Семененко В.М. Про куяльницькі відклади Північного Приазов'я // Геол. журнал. – 1960. – Т. 20. – Вип. 6. – С. 90-94.
5. Семененко В.Н. О корреляции плиоцена Черноморского и Каспийского бассейнов в связи с находкой акчагыльской фауны моллюсков в куяльницких отложениях Северного Приазовья // Геол. журнал. – 1966. – Вып. 5. – С. 99-100.
6. Семененко В.Н., Мацуй В.М. Новые находки акчагыльской фауны моллюсков в куяльницких отложениях Северного Приазовья // Докл. АН УССР. Сер. Б. – 1977. – Вып. 2. – С. 116-118.
7. Тектоника Украины / [под. ред. С. С. Круглова, А. К. Цыпко]. – М. : Недра, 1988. – 254 с.
8. Ханин А. А. Стратиграфия и литология меловых и палеогеновых обложений Приазовского района / А. А. Ханин // Разведканедр. – 1950. – №1. – С. 23-48.
9. Ханин А. А. Стратиграфия и тектоника Западного Приазовья // Бюл. Моск. об-ва испытателей природы. – 1949. – Т. 24; Вып. 1. – Геология. – С. 38-55.
10. Балуховский Н. Ф. Состояние геологической изученности Причерноморской впадины / Балуховский Н. Ф., Гавриш В. К., Литвинов В. С., 1951. – Фонды Главгеологии УССР.
11. Ключников М. Н. Палеогеновые отложения Причерноморской впадины / М. Н. Ключников, 1951. – Фонды ИГН АН УССР.

Анна Денисова, Лариса Прохорова
м. Мелітополь

**АНАЛІЗ ГЕОЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ БЕРЕГОВОЇ ЗОНИ
АЗОВСЬКОГО МОРЯ В РАЙОНІ МІСТА ГЕНІЧЕСЬК**

Берегова зона виступає контактною областю водних мас та прибережних ділянок суходолу, місцем активної взаємодії трьох оболонок Землі – літосфери, гідросфери, атмосфери. Досить висока концентрація механічної енергії, породжена хвильовою діяльністю, зумовлює динамічну модифікацію форм рельєфу берегової зони. В першу чергу це проявляється в абразійних та акумулятивних процесах. Зокрема, активній трансформації піддається берегова зона Азовського моря, що останнім часом проявляється в абразійному вираженні. На сьогоднішній день питання щодо розмивання берегів моря постає досить гостро, адже наслідки катастрофічно впливають не лише на сформовані берегові біоценози, порушення цілісності екосистеми, вони торкаються також сфери сільського господарства – інтенсивне освоєння берегової зони [1].

З метою якісної оцінки стану берегових процесів та встановленні причинно-наслідкових зв'язків, що сприяють прискоренню руйнації берегів та акумулятивних форм, було проведено дослідження процесу модифікації берегової зони Азовського моря в районі міста Генічеськ (територія Херсонської області), що проводилось протягом року, основним методом дослідження постає моніторинг визначеної берегової зони. За цей період територія пройшла певні природні процеси, серед яких – період льодоставу, зміна припливно-відпливних процесів, певний вітро-хвильовий режим.

Результати дослідження дозволяють зробити висновки про сформовану вже на даний момент геоекологічну кризу, чому передують наступні процеси. Головна роль руйнування корінних берегів належить абразійним процесам, передумовою чого